

УДК: 005.52:005.334

Ю.В. Серік

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ

У статті розкрито вивчення концептуальних питань управління кредитними ризиками в комерційних банках. Узагальнено наукові підходи щодо управління кредитними ризиками в комерційних банках. Узагальнено наукові підходи щодо управління кредитними ризиками в цих установах.

There are generalized scientific approaches as for methods of credit risks management in commercial banks. The essence of the credit risk and the main reasons of its occurrence are studied. The methods for credit risk management in commercial banks are selected.

Банківська система завжди була й залишається важливою складовою суспільного розвитку України. Проблема питань управління кредитними ризиками займає чільне місце в сучасній теорії та практиці банківської справи.

В останні роки велика кількість науковців займається вивченням управління кредитними ризиками. Проблемами кредитних ризиків та їх аналізом займаються Алексєнко Л.М., Вітлінський, В.В, Пернарівський та ін.

Метою статті є вивчення концептуальних питань управління кредитними ризиками. Можливість і необхідність концептуального підходу до управління кредитними ризиками дозволяє визначити даний напрямок банківської діяльності як найважливішу логічну складову організаційного процесу функціонування банку, яка має на озброєнні науково обгрунтовану стратегію, тактику й оперативну реалізацію.

Кредитний ризик є домінуючим елементом ієрархічної системи банківських ризиків і невід'ємною складовою сукупного банківського ризику. [6].

Для дослідження кредитних ризиків як елемента банківської системи ризиків методами системного аналізу використано методологію, яка включає наступні стадії.

1. Вивчення сутності поняття «кредитний ризик», опис його властивостей, ознак.
2. Визначення елементного складу розглянутої системи кредитних ризиків. Є виявлення визначальних взаємозв'язків, властивостей, ознак і відносин.
3. Функціональний опис, характеристика функціональних залежностей між параметрами підсистеми кредитних ризиків як елементами цілого.
4. Аналіз головних закономірностей функціонування системи кредитних ризиків у сучасних економічних умовах, знаходження механізму дії, поведінки й факторів, що обумовлюють розвиток цієї системи та ефективне управління нею.

У даний час не існує єдиної думки про суть кредитного ризику, не створено загальноприйнятну класифікацію кредитних ризиків; також існує проблема недостатньої систематизації та інтеграції понятійного й класифікаційного апаратів теорії кредитних ризиків. Більшість авторів пов'язує кредитний ризик з можливими збитками по кредитній операції:

- «Кредитний ризик — ризик втрат, пов'язаних з погіршенням становища дебітора, контрагента по угоді, емітента цінних паперів» [6];
- «Кредитний ризик — ризик невиконання зобов'язань однієї стороною за договором і виникнення в зв'язку з цим в іншій стороні фінансових збитків» [2];
- «Кредитний ризик, або ризик непогашення,— це ймовірність неповернення взятих позичальником коштів» [3].

Означений підхід до визначення кредитного ризику, що зводиться до підрахунку ймовірності виконання контрагентом своїх зобов'язань, значно звужує дане поняття й не дає можливості розкрити його.

Кредитний ризик визначається як грошове вираження ймовірнісного відхилення дійсності від очікуваних результатів (настання ризикової події) внаслідок невизначеності дії екзогенних і ендогенних факторів як відповідної реакції на управлінські рішення, пов'язані з кредитуванням та іншими банківськими процесами. Він не обмежений рамками грошового виміру ймовірнісного відхилення реалій від прогнозів, що базуються на фінансових наслідках (збиток, банкрутство), і охоплює сферу додаткової незапланованої вигоди (доходу, прибутки) порівняно з прогнозованими ризиковими подіями в умовах подолання невизначеності в русі позиченої вартості.

Крім кредиторів і позичальників, елементом структури кредитних відносин є об'єкт передачі — те, що передається від кредитора до позичальника. Об'єктом передачі виступає позичена вартість як особлива частина вартості.

Відповідно, під управлінням кредитними ризиками мається на увазі система взаємозалежних методів цілеспрямованого впливу з метою недопущення ймовірнісного

відхилення дійсності від очікуваних результатів (настання ризикової події) або витягу додаткової вигоди (доходу, прибутки) порівняно з очікуваним результатом в умовах подолання невизначеності в русі кредитів.

З даного визначення кредитного ризику випливає, що завдання визначення необхідного критерію для його кількісної оцінки («ціни ризику») перебуває в площині вивчення ризикової позиції не тільки як певного потоку платежів і конкретної амплітуди коливань вартості, але й як способу грошового визначення імовірного відхилення залежно від обраного сценарію. Найчастіше спосіб фіксують юридично, вказуючи в договорах не конкретні грошові значення, а формули для їхнього розрахунку. Так, у кредитному договорі може бути встановлена плаваюча ставка у вигляді MIBOR+ 2% [4].

Основна архітектура техніки визначення ціни кредитного ризику базується на розгляді різноманітного сценарію настання ризикової події, що залежить від усієї сукупності факторів, які впливають.

Розглядаючи кредитний ризик, необхідно зазначити його подвійність, що виражається в умовному поділі на кредитні ризики окремої активної операції та ризики, пов'язані з управлінням портфелем активних операцій. Такий поділ спричинений об'єктивними причинами, тому що управління кредитними ризиками однієї угоди та їх портфелем розрізняється методами. Проте сутність кредитного ризику в усіх його проявах, — чи то кредитний ризик щодо окремого позичальника або кредитного портфеля банку, — полягає в грошовому (вартісному) вираженні в банківському балансі відхилень імовірнісних подій, обумовлених впливом факторів об'єктивного й суб'єктивного характеру.

Управління кредитним ризиком — аналіз на рівні сукупного кредитного портфеля, окремого позичальника, продукту, операції й повинне здійснюватися системно та комплексно у взаємозв'язку з іншими видами ризиків. Ефективний менеджмент кредитного ризику є необхідною й достатньою умовою для створення системи управління ризиками, що має вагоме значення для довгочасного успіху кредитної організації [2].

До принципів управління кредитним ризиком слід віднести:

- цілісність (необхідність розглядати елементи кредитного ризику як сукупну цілісну систему);
- інтеграція (розуміння, що властивості цієї системи — не просто сума властивостей її елементів, а їх інтеграція, що дає приріст нової якості);
- відкритість (заборона на розгляд даної системи як автономної або відособленої, тому що вона піддається впливу цілого ряду зовнішніх факторів і є підсистемою системи «банківські ризики»);
- ієрархічність будови (підпорядкованість одних елементів системи іншим);
- структуризація (система повинна мати чітку структуру, основним критерієм якої є єдність стійких взаємозв'язків між її елементами, а також законів даних взаємозв'язків);
- ефективність;
- регламентованість (усі процеси, що протікають у системі, повинні бути жорстко регламентовані);
- пріоритетність (чітке розуміння пріоритетів при управлінні кредитним ризиком);
- погодженість (функціонування елементів системи повинне бути погоджене на рівні їх взаємодії та стратегії організації);

– інформованість (процес управління кредитним ризиком повинен супроводжуватися наявністю об'єктивної, достовірної та актуальної інформації).

Спираючись на перераховані принципи, управління кредитним ризиком можна представити як процес, який послідовно переходить в наступні етапи: ідентифікація ризику, оцінка наслідків настання ризику, вибір рішень про управлінський вплив, контроль (моніторинг і облік, звітність, відповідальність).

Кожний з перерахованих вище етапів виконує певні завдання й функції, в сукупності формуючи методологію управління кредитними ризиками, стратегічний рівень аналізу. Рішення методологічних (стратегічних) завдань можливо при правильно виробленій тактиці, яка являє собою систему методів управління кредитним ризиком – аналітичний апарат дослідження. Управління в цьому аспекті виступає як сукупність науково обґрунтованої методології, успішно апробованих методів та інструментів мінімізації кредитних ризиків.

Для ефективного управління кредитним ризиком і зниження його негативного впливу недостатньо встановити причини, фактори й специфіку ймовірних погроз. Об'єктивно необхідна оцінка наслідків настання кредитного ризику з позицій масштабності їх впливу та ймовірності настання [6].

Оцінці підлягають кредитні ризики, виявлені на етапі ідентифікації, у розрізі наступних тимчасових категорій.

Попередній період. Збираються статистичні дані, що дозволяють зробити оцінку наслідків настання кредитних ризиків і зробити висновки про статистичний характер подій, пов'язаних з проявами даних ризиків.

Поточний період. Збирається інформація, що дозволяє зробити коректування оцінок, побудованих на основі історичних даних, з метою їх використання в теперішньому часі, оскільки така інформація дає можливість урахувати тимчасові зміни в операційній середовищі банку.

Прогнозування на майбутній період. Збираються дані, необхідні для прогнозування, а також інформація, що дозволяє врахувати майбутні зміни, що впливають на характеристики операційного середовища. Так, керівництво банку повинне визначити для себе мінімальний, прийнятний або високий ризик, враховуючи при цьому рекомендації та інструкції регулювальних органів, – іншими словами, визначитися з таким критерієм, як ступінь (або рівень) ризику. Доцільніше вводити не більше чотирьох-п'яти ступенів ризику, щоб не допустити існування важко помітних груп ступенів ризику. Кожен зі ступенів ризику повинен мати чіткі межі, виражені кількісно, а не за допомогою якісних характеристик. Кількісно ці межі можна визначити за допомогою балансових і фінансових показників до кредитного ризику. Найбільш значним варіантом є ступінь ризику з фундаментальним показником як резервний капітал під ризиком. Кожний з показників ступеня ризику визначається як сума відхилення отриманих результатів від очікуваних значень ризикової позиції, співвіднесена з резервним капіталом банку.

Таким чином, управління кредитним ризиком являє собою багаторівневий, чітко регламентований процес, де є чіткий перелік цілей, завдань і функцій.

Оскільки кредитний ризик іманентний найбільш значимому виду діяльності комерційних банків, а саме, кредитуванню, то можна сказати, що процес управління кре-

дитним ризиком як в управлінському, так і в нормативному аспектах перебуває на стику двох напрямків діяльності комерційного банку – управління кредитним процесом і ризик-менеджменту.

Як правило, кредитна політика являє собою меморандум, який носить декларативний характер, у якому сформульована філософія кредитування, відображаються мета, завдання й принципи надання банком кредитних послуг. Банківська організація, яка розробляє кредитну політику, повинна визначитися відносно суб'єктів, кредитних угод, форм, видів і термінів кредитів, ступені агресивності кредитної політики, географії проведених операцій і типу ринків, галузевої спрямованості й ціноутворення по кредитах.

В «Положенні про кредитування» знаходять відображення обрані банком критерії кредитоспроможності позичальника, докладно описуються процедури надання кредитів.

Якщо кредитна політика банку, по своїй суті, визначає стратегію кредитного процесу, то «Положення про кредитування» носить більш конкретний і методологічний характер, визначаючи тим самим тактику кредитування. «Положення про кредитування» є основним засобом реалізації кредитної політики банку. Необхідно зазначити, що розглянуті нормативні документи безпосередньо регламентують діяльність співробітників підрозділів, зайнятих у процесі кредитування. Що стосується ризик-менеджерів, то дані документи є для них ознайомлювальними і «настільними книгами» для підрозділів ризик-менеджменту є «Політика управління банківськими ризиками» та «Положення про управління кредитним ризиком».

Процес управління кредитним ризиком є безперервним, його стадії (етапи) по черзі змінюють один одного, тому аналіз даного процесу є вибір відправної крапки, роль якої може виконати момент закриття ризикової позиції [5].

Прикладом ризикової позиції може бути звичайний кредит, наданий позичальникові за кредитним договором на загальних підставах. У момент завершення кредитної угоди можна зробити остаточний висновок про настання або ненастання ризикової події. Ідентифікував потенційні ризикові події, можна переходити до безпосередньої оцінки ймовірних наслідків настання виявлених кредитних ризиків відповідно до наведеного вище алгоритму. Залежно від результатів оцінки виноситься рішення про застосування тієї або іншої стратегії управління ризиками.

У результаті відкриття ризикової позиції або проведення будь-якої активної операції є цілий комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію властивого їй ризику: банк повинен чітко представляти, з якими ризиками він може зіткнутися, до чого вони можуть призвести і як ними управляти. Ризик-менеджмент повинен установити порядок відкриття ризикової позиції з делегуванням повноважень відповідно до підрозділів банку, для того, щоб видані позички, які поповнили кредитний портфель, відповідали «Політиці управління банківськими ризиками» та «Положенню про управління кредитним ризиком». Тільки при такій умові діяльність підрозділів по реалізації кредитного процесу представляється доцільною.

Після відкриття ризикової позиції процес управління кредитним ризиком входить у фазу, коли ризикова подія може настати в будь-який момент. Моніторинг проводять, з одного боку, підрозділи, які здійснюють процес кредитування, застосовуючи затверджений по кожному виду ризикових позицій інструментарій, з другого боку, підрозділи

ризик-менеджменту, які безпосередньо контролюють застосування обраного інструментарію та його відповідність внутрішній нормативній базі.

Підрозділи, що здійснюють активні операції, та ризик-менеджери чергуються один з одним і, разом з тим, взаємозалежно й узгоджено діють у процесі управління кредитним ризиком.

Таким чином, управління кредитним ризиком є домінуючою функцією управління всією системою банківських ризиків, здійснюється комплексно й поетапно на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях в тісній взаємодії з усіма внутрішніми підрозділами банку, що реалізують і контролюють кредитний процес. Оптимізація управління кредитними ризиками припускає наукове обґрунтування ефективності банківських продуктів, створених за допомогою передових методів і технологій, ретельний аналіз при визначенні ризикових позицій, які спрямовані на мінімізацію імовірнісних відхилень дійсності від очікуваних результатів.

1. Голуб В. Концептуальні підходи до управління проблемними кредитами в комерційних банках // Вісник НБУ.— 2000.— №2.— С.56; 2. Жуков Е. Ф. Банковский менеджмент // Учебник. М. : 2007.— 325 с.; 3. Купчинський В.А., Улинич А.С. Система управления ресурсами банков.— М.:Экзамен-2008. С.23; 4. Шелудько В.М. Фінансовий ринок.— К.:Знання,2007.— с.294; 5. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності [Текст] : навч. посіб. / В.В. Вітлінський, Л.Л. Маханець.— К. : КНЕУ, 2008 — 432с; 6. Кабушкин С. Н. Управление банковским кредитным риском.— М.: Новое знание, 2004. — 336 с.